

УДК 070

БІБЛІЯ У СУЧАСНИХ ДРУКОВАНИХ НЕРЕЛІГІЙНИХ ЗМІ
(ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТУПЕНЯ ЇЇ ПРЕДСТАВЛЕННЯ У ВИДАННЯХ
„ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ” , „ДЕНЬ” , „УКРАЇНА МОЛОДА”)

Пономаренко Л.Г.

Інститут журналістики і масової комунікації
Класичного приватного університету, м. Запоріжжя

У статті йдеться про ступінь представлення Біблії в українських друкованих нерелігійних ЗМІ на рівні семантики і контексту. Особливо уваги заслуговують конотативні значення лексеми „Біблія” в мас-медіа, зокрема в політичному дискурсі.

Ключові слова: друковані нерелігійні ЗМІ, Біблія, семантика, контекст, конотативні значення

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття – високий рівень розвитку інформаційних технологій і водночас різке падіння культури й духовності суспільства. Віра, християнство, Біблія – ті духовні цінності, до яких була прикута значна увага громадськості й, відповідно, засобів масової інформації на початку 90-х рр. минулого сторіччя, в часи здобуття Україною незалежності. Сьогоднішнє постмодерністське суспільство (нігілістично-іронічне) будь-які цінності ставить під сумнів, спрощує, а то й деформує. Тож питання рівня духовності в усій його багатогранності постає все більш гостро на різних рівнях: держави, громади, особистості.

Актуальність нашого дослідження зумовлена, з одного боку, місцем в соціумі засобів масової інформації, які, будучи „четвертою владою”, мають безпосередній вплив на формування суспільної думки, оскільки слово в ЗМІ має значну вагу, „підвищену престижність”. Загальновідомим є факт магічності друкованого слова.

За словами М. Володіної, ЗМІ виконують роль „постачальників” колективного знання чи посередників в його розповсюдженні, „які ніколи не залишаються індиферентними стосовно того, що опосередковують (передають)” [4]. Йдеться про комунікацію, якість і повнота якої в більшості залежить від працівників мас-медіа.

Інший бік актуальності досліджуваного питання – роль Біблії як Книги Книг, з якої людство протягом століть черпає духовні скарби. „Біблія – зібрання книг, створених давніми євреями; його розуміють як Священне Писання прихильники іудаїзму і християнства” – одне із досить коротких і традиційних пояснень значення цього слова [1, с. 12]. Наведене висловлювання слід уточнити: іудеї визнають лише Старий Завіт, оскільки вони не прийняли Ісуса Христа як обіцяного Месію.

Біблія на рівні біблійних одиниць була предметом дослідження таких вчених: В. Гак, А. Бірих, Й. Матешич, Н. Мечковська, І. Прядко, А. Коваль, Р. Зорівчак,

Н. Сологуб, О. Гадамський, Н. Бабич, М. Скаб, О. Лисенко, О. Набока, Л. Шевченко та ін.

Біблія як Книга Книг має кілька рівнів розуміння (від буквального до духовно-символічного) і знання біблійного тексту розглядається нами як один із показників духовності українського суспільства. Біблія – прецедентний текст, невичерпне джерело; поповнення мови за її рахунок відбувається і зараз, зокрема завдяки конотаціям, яких набувають біблеїзми у суспільстві та які відбиваються у мові ЗМІ.

Мета дослідження – проаналізувати ступінь представлення Біблії в українських друкованих нерелігійних ЗМІ, зокрема в газетах „Дзеркало тижня”, „День”, „Україна молода” за 2003/2007 рр.

Об’єкт дослідження – періодичні друковані нерелігійні видання: „Дзеркало тижня”, „День”, „Україна молода” протягом 2003/2007 рр.

Причини, які відіграли вирішальну роль у виборі об’єкта дослідження, – типологічні ознаки видань: „Дзеркало тижня” – загальнонаціональний двомовний тижневик, „День” – щоденна тримовна газета, що „претендує на більшу (ніж „Дзеркала тижня”. – Л.П.) відвідуваність свого сайту” [2], „Україна молода” – загальнонаціональна молодіжна газета.

Предмет дослідження – газетні матеріали з лексемою „Біблія”.

Генеральна гіпотеза: ступінь представлення Біблії на рівні значення та контекстуального оточення в сучасних нерелігійних ЗМІ є поверхневим: лише як назва Святого Письма без відповідно паспортизованих цитат чи без тлумачення біблійного тексту.

Додаткова гіпотеза: лексема „Біблія” у сучасних ЗМІ може набувати конотованих значень, зокрема у політичному дискурсі.

Методи дослідження – гіпотетично-дедуктивний, кількісно-якісний, порівняльний метод.

Методика дослідження полягала в таких процедурах:

1) висунуто гіпотезу, яка в ході розвідки доводиться за допомогою дедуктивного методу;

2) визначена вибіркова сукупність [6, с. 37] – тексти періодичних видань „Дзеркало тижня”, „День”, „Україна молода” за 5 років (з 2003 р. до 2007 р.) з лексемою „Біблія” (в різних граматичних формах) – і проведена їх вибірка;

3) кількість статей, отриманих в результаті вибірки: „Дзеркало тижня” – 163, „День” – 61, „Україна молода” – 50;

4) критерії кількісно-якісного аналізу значення та контекстуального оточення лексеми „Біблія”:

- Біблія як назва Святого Письма (без коментарів);
- Біблія як компонент іншої назви (без коментарів);
- Конотовані значення лексеми „Біблія”;
- Біблія + її характерні риси чи особливості вчення;
- Біблія + біблійні цитати з неповною паспортизацією чи без неї;
- Біблія + переказ фрагментів біблійного тексту;
- Біблія + тлумачення біблійного тексту за допомогою відповідно оформлених цитат.

Кількісні результати дослідження представлені нами в таблиці.

Наступний крок – інтерпретація отриманих результатів дослідження.

За критерієм „Біблія як назва Святого Письма (без коментарів)” отримані такі результати: „Дзеркало тижня” – 37,42%, „День” – 11,47%, „Україна молода” – 28%, середній показник – 25,63%. Слід зазначити, що названі показники є найвищими для „Дзеркала тижня” і „України молоді”, тобто саме в цих виданнях найчастіше можна знайти лексему „Біблія” в її словниковому значенні як „збірник різних за часом написання, мовою, характером творів, який християнство та іудаїзм (частково) визнають священним” [3, с. 50].

З погляду журналіста, це зручний спосіб звернутися до джерела, просто назвавши його. І часто цей „штрих” є одним із вирішальних на шляху до завершення картини, що виходить з-під журналістського пера. Наприклад, фрагмент „портрета” Г. Сковороди: „В ній (т орбі. – Л.П.) завж ди леж али нерозлучна Біблія, сопілка, на якій у години перепочинку любив грат и філософ” (День. – № 63. – 13.04.2007). Більшість фраз із лексемою „Біблія” належать журналістам: коротко, часом влучно, а часом не дуже зрозуміло, оскільки відсутні будь-які пояснення, цитування. Як негативний приклад пропонуємо такий: „Адже якщо нафт от рейдери т орік от римували на літ рі бензину майже 30 копійок, т о сьогодні вони вже заробляють ь 70 копійок на т ому ж т аки літ рі... Нам пот рібно засвоїт и бодай перші дві заповіді з Біблії. Адже це ненормально, коли сьогодні 100 т исяч підприємств в Україні, на яких працюють ь 11 мільйонів чоловік, дають ь держ аві 98 відсот ків подат ків і зборів” (ДТ. – 2005. – № 34). Можна дати ширший контекст, проте картина не стане зрозумілішою. Про які заповіді йдеться у цьому прикладі: про 10 старозавітніх, даних Богом Мойсееві на горі Синай, чи про новозавітні заповіді Ісуса Христа? Питання майже риторичне. Апелювання до Біблії у наведеному прикладі не додає висловлюванню ні оцінності, ні образності, не дає й підстав для роздумів, а лише заплутує читача.

За критерієм „Біблія як компонент іншої назви (без коментарів)” кількісні результати такі: „Дзеркало тижня” – 6,14%, „День” – 29,11%, „Україна молода” – 22%, середній показник – 19,22%.

На наш погляд, цей критерій залежить більше від зовнішніх факторів (до них, зокрема, належить інформаційний привід), ніж від комунікативного наміру автора матеріалу [5, с. 117]. Досить високі показники вживання лексеми „Біблія” у вторинних назвах відзначаються в „Дні” та „Україні молодій”. Ці вторинні назви охоплюють широке коло суспільних реалій: благодійний фонд „Відкрита Біблія” (День. – №11. – 22.01.2003), „Тлумачна Біблія” Лопухіна (ДТ. – 2003. – № 10), День Біблії, який випадає на 24 жовтня (УМ. – № 199. – 23.10.2004), факультативний курс „Біблія і наука” (День. – №88. – 05.06.2007), книжкова виставка „Біблія: крізь епохи і тисячоліття” (День. – № 39. – 03.03.2007), італійський телесеріал під однойменною назвою тощо. Проте „абсолютним чемпіоном” вторинної номінації стала знаменита Острозька Біблія Івана Федорова 1581 року, якій присвячений основний масив публікацій, що розглядаються за цим критерієм, зокрема, у газетах „День” та „Україна молода”. Кількісні показники вживання Острозької Біблії: „Дзеркало тижня” – 7 із 10 (70%), „День” – 13 із 18 (72,2%), „Україна молода” –

7 із 11 (63,64%). Як бачимо, в усіх обстежуваних виданнях цієї духовно-культурній пам'ятці українців приділена значна увага.

Цікавим прикладом потрійної номінації є назва монети, до складу якої входить назва аналізованої книги – Острозької Біблії: „НБУ вводить у обіг золоту пам'ятку монет у «Острозьку Біблію»» (заголовок) (День. – № 197. – 14.11.2007).

Результати аналізу вибраних текстів за критерієм „Конотовані значення лексеми «Біблія»» мають такий вигляд: „Дзеркало тижня” – 15,34%, „День” – 6,56%, „Україна молода” – 20%, середній показник – 13,97%.

Приклади конотованих біблійних одиниць.

Хто вигадав, що Конституційний Суд має право щось робити з Конституцією? Для КС це тільки Біблія. Він може її читати і тримати в руках, а не приймати якісь рішення щодо змін. Це нонсенс! Бо це (зміни. – Авт.) вже є Конституцією держави (УМ. – № 10. – 19.01.2006). Кордон по морю буде встановлено, бо цього вимагає, як мет афоризує пан Бутейко, „Біблія” для використання морів – Конвенція ООН з морського права (УМ. – № 243. – 27.12.2003). Якщо ревізія „політичної Біблії” спиратиметься на союз тільки двох важковаговиків..., це стане приводом для нової політичної кризи, нових спроб перекроїти Основний Закон (ДТ. – 2007. – № 34). Загалом у „валютній біблії” – Статут і МВФ – поняття „вільно конвертована валюта” немає, але на практиці нею стають після включення до списку валют, в яких здійснюються розрахунки між центральними й транснаціональними банками (ДТ. – 2007. – № 32). Без перебільшення можна сказати, що на українській інформаційно-книжковій орбіті засяяла нова зірка (монографія Л. Саннікової „Свята Мова Творця у Звичаї Народу: Еніофеменологія стародавньої української культури”. – Л.П.) – справжня „Біблія” сучасної і майбутньої науки: культурології, філософії культури і народознавства (УМ. – № 243. – 27.12.2005). А поряд з образами – наша національна Біблія – „Кобзар” (УМ. – № 135. – 23.07.2004).

Конотації не завжди виникають у медійному середовищі, частина з них – це „власність” певних галузей. Після прочитання матеріалів з відповідними конотованими одиницями складається враження, що кожна науково-виробнича царина повинна мати „свою біблію”.

Переходимо до критеріїв, які визначають контекст лексеми. За першим критерієм – „Біблія + її характерні риси чи особливості вчення” – маємо такі показники: „Дзеркало тижня” – 21,47%, „День” – 36,07%, „Україна молода” – 12%, середній показник – 23,18%.

Вказівка на якісь особливості Біблії в її словниковому значенні чи то на окремі біблійні доктрини – це перший крок до переказу тексту та його тлумачення. До автора висловлювання ставиться вимога мати хоча б загальні уявлення про Біблію та основи її вчення. Таку інформацію можна знати, навіть ніколи не розкриваючи Книгу Книг, зокрема із довідкової літератури. Це загальновідомі біблійні доктрини, які, як правило, не викликають суперечок у прихильників різних конфесій, різних напрямів біблеїстики. Прикладом може бути: Водночас Сковорода розглядав Біблію як „третій”, „символічний світ”, виокремлюючи в ній „зовнішній” – матеріальний бік і „внутрішній” – що має „божественний смисл” (День. – № 216. – 26.11.2004).

Як бачимо, йдеться про суб'єктивний погляд на Біблію українського мандрівного філософа Г. Сковороди.

За критерієм „Біблія + біблійні цитати з неповною паспортизацією чи без неї” результати аналізу значно нижчі: „Дзеркало тижня” – 12,27%, „День” – 3,28%, „Україна молода” – 8%, середній показник – 7,85%. Цей критерій ілюструє наступну сходинку на шляху до ґрунтового знання біблійного тексту: цитати піднімають авторитет висловлювання, читач має змогу „доторкнутися” до автентичного тексту.

З іншого боку, використання цитат, особливо біблійних, пов'язане із певними труднощами, оскільки має бути точним відтворенням прецедентного тексту, необхідне також достовірне посилання на місце Писання, а найголовніше – вживання цитат у відповідному значенні.

Перше завдання – дослівність відтворення тексту – ускладнюється тим, що частина біблеїзмів у ролі крилатих висловів в результаті багаторазових повторень непомітно змінили форму, що складно помітити „неозброєним оком” пересічного громадянина. З метою уникнення такого виду помилок слід зіставляти „варіант на слуху” з Біблією як першоджерелом.

Друге завдання – достовірне посилання на місце Писання зробити непідготовленому автору не так просто. Чи буде завчати напам'ять біблійні вірші пересічний громадянин, зокрема журналіст? Хіба що за умови, якщо він – глибоко віруюча людина й щодня читає Біблію.

Найбільш небезпечним є останній аспект, оскільки цитату можна вирвати з одного контексту і підставити в зовсім інший. Так, наприклад, можна стверджувати: в Біблії написано, що Бога немає, адже є цитата: „Нема Бога”. Насправді в контексті ця фраза звучить зовсім по-іншому: „Безумний говорить у серці своїм: «Нема Бога!»” (Псалом 52:2).

На підставі проаналізованого вибіркового матеріалу відзначаємо, що цитати частіше вживаються просто із вказівкою на Біблію, в кращому випадку – на одну з її книг, наприклад: „Міст о збудуймо собі т а башт у, а вершину її аж до неба”. Вірш з Книги Бут т я на диво акт уальний: сьогодні біблійну башт у будуют ь знову (ДТ. – 2007. – № 36). „Не судіт ь і не судимі будет е”, – каж е Біблія (УМ. – № 224. – 27.11.2004). І насамкінець хочу звернут ися до всіх, хт о має великі гроші. Ви спромож ні багат о зробит и для України т а її народу – т о робіт ь. І зост анет еся навіки у пам'ят і народу, як зост ався у пам'ят і українців Богдан Великий. Бо як пише Біблія: „Оце Моя заповідь – щоб любили один одного ви, як Я вас полюбив”. „Ніхт о більшої любові не має над т у, як хт о свою душу поклав би за друзів свої” (від Св. Івана 15.12-13) (День. – № 217. – 29.11.2003).

Критерій „Біблія + переказ фрагментів біблійного тексту” показує досить серйозний підхід журналістів до використання Біблії в мас-медійних матеріалах. Наведемо отримані кількісні показники: „Дзеркало тижня” – 5,52%, „День” – 11,47%, „Україна молода” – 0%, середній показник – 5,66%. Це єдиний критерій, за яким в „Україні молодій” не виявлено жодного матеріалу за означений період. Виправдати таку відсутність можна пояснити високими показниками в цьому виданні за попереднім і наступним критерієм. Біблійні історії, до яких звертаються журналісти з комунікативним наміром, належать як Старому, так і Новому Завіту.

Глобальний кат аклізм – пот оп – залишив на планет і лише нащадків Ноя, нат омїст ь усі, хт о погордж ував Духом Бож им, як пише Біблія, загинули (День. – № 100. – 22.06.2006). „У мене є поки що т ільки один орієнт ир – Біблія. Для т ого щоб із нат овпу рабів зробит и народ, Мойсею знадобилося 40 років. А т ам, щоб ви знали, шіст ь днів переходу. Він ж е знав дорогу! А все-т аки 40 років водив. Нащо? Щоб вимерло покоління рабів. От вам загальновідомий орієнт ир. Мож е, українцям знадобит ься більше часу, мож е, менше” (День. – № 140. – 19.08.2006). Іпост асі Духа Свят ого відповідає блакит ний колір неба, який споконвіку ллє дари Духа Свят ого і Його благодат і. Небо речовинне є відображ енням Неба духовного – немат еріальної сфери небесного бут т я. Дух Свят ий і називаєт ься Царем Небесним (ДТ. – 2004. – № 50).

Критерій „Біблія + тлумачення біблійного тексту за допомогою відповідно оформлених цитат” – найвищий, оскільки передбачає глибокі знання біблійного тексту, якими мають володіти фахівці. Результати вживання лексеми „Біблія” в такому контексті – дуже незначні, зокрема „Дзеркало тижня” – 1,84%%, „День” – 1,64%, „Україна молода” – 10%, середній показник – 4,49%.

Як бачимо, в „Україні молодій” показник вживання лексеми „Біблія” з тлумаченням біблійного тексту, підтвердженого цитатами, набагато вищий. Причина – низка високопрофесійних статей богослова, священника, дослідника Святого Письма Олега Ведмеденка. За аналізований період він пояснює біблійні істини в п’яти матеріалах. В одному з них йдеться про пияцтво: „Чому ж людина п’є? Біблія вчит ь, що першопричина гріха – гордощі, а почат ок його – недовіра до Бога. Сказав поет : „Блаж ен, хт о вірує, – йому на світ і т епло”. Коли ж людина ж иве без віри, не знаючи волі Бож ої, не узгодж уючи свою волю з Його (а т аке узгодж ення і є, власне, „ж ит т ям в Ісусі Христ і”), т о їй холодно. Холодно, ст рашно, саміт но, незат ишно у світ і, де владарює диявол, „світ оправит ель т емряви віку цього”. І людина заміст ь т ого, щоб зігріт ися вірою, оперт ися на міцний фундамент слова Бож ого, пробудит и в собі Христ а, аби Він узявся своєю могут ньою рукою за кермо ж ит т я її, – ще більше заплут уєт ься у т енет ах „духів злоби піднебесних”, намагаючись ут ект и від реалій бут т я, задурманюючи себе хмільним. А сат ана, цей великий ошуканець, заповідливо підсовує людині чарку: „На, випий і забудься”. І т ак людина руйнує свої т іло й душу” (УМ. – № 197. – 25.10.2006). Як бачимо, О. Ведмеденко подає Слово Боже, заглиблене в життя, тобто із зрозумілим пересічному читачу застосуванням біблійних істин.

На основі проаналізованого матеріалу можна сформулювати такі висновки:

1. На сторінках сучасних українських ЗМІ відзначається різний ступінь вживання лексеми „Біблія”: від власне назви як Святого Письма до глибокої інтерпретації біблійного тексту з розлогими, відповідно паспортизованими цитатами. Підтвердилася висунута гіпотеза про переважання аналізованої лексичної одиниці без будь-якого контексту („Дзеркало тижня”, „Україна молода”). Проте у газеті „День” переважає інший критерій – поруч з назвою Біблії вказується якась її характерна риса (риси) чи підкреслюється певна доктрина.

2. Підтвердилася додаткова гіпотеза – у мас-медіа як у „дзеркалі епохи” можна побачити відбитки конотованих лексичних одиниць – політична, валютна, національна, військова біблія тощо.

3. На основі результатів діяльності журналістів з погляду повноти висвітлення Біблії можна дати рекомендації частіше звертатися до Святого Письма й глибше вникати в Слово Боже, звертатися до нього як до невичерпного духовного, культурологічного, філологічного, журналістського джерела. В подальших дослідженнях мають висвітлюватися інші аспекти звертання журналістів до Біблії, особливостей біблійного тексту та основ християнського вчення.

Додаток

Результати аналізу
ступеня представлення Біблії (рівень значення та контексту)
у періодичних виданнях „Дзеркало тижня”, „День”, „Україна молода”
за 2003/2007 рр.

		„Дзеркало тижня” 163 вживання	„День” 61 вживання	„Україна молода” 50 вживань	Середній %
1.	Біблія як назва Святого Письма (без коментарів)	61/37,42%	7/11,47%	14/28%	25,63%
2.	Біблія як компонент іншої назви (без коментарів)	10/6,14%	18/29,51%	11/22%	19,22%
3.	Конотовані значення лексеми „Біблія”	25/15,34%	4/6,56%	10/20%	13,97%
4.	Біблія + її характерні риси чи особливості вчення	35/21,47%	22/36,07%	6/12%	23,18%
5.	Біблія + біблійні цитати з неповною паспортизацією чи без неї	20/12,27%	2/3,28%	4/8%	7,85%
6.	Біблія + переказ фрагментів біблійного тексту	9/5,52%	7/11,47%	-	5,66%
7.	Біблія + тлумачення біблійного тексту за допомогою відповідно оформлених цитат	3/1,84%	1/1,64%	5/10%	4,49%

Список літератури

1. Абрамович С.Д. Біблія як форманта культури. – К.: Видавничий центр КНТЕУ; Чернівці: Рута, 2002. – 230 с.
2. Балаклицький М. Клара Гудзик як християнський публіцист. – <http://www.asd.in.ua>.
3. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2002. – 1440 с.
4. Володина М.Н. Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования: Учебн. пособие. – М.: Изд-во МГУ, 2003.
5. Дридзе Т.М. От герменевтики к семиопсихологии: от «творческого» толкования текста к пониманию коммуникативной интенции автора // Социальная коммуникация и социальное

управление в эоантропоцентрической и семиосоциопсихологической парадигмах: В 2 кн. Кн. 2. – М.: Изд-во Института социологии РАН, 2000. – С. 115-137.

6. Різун В.В., Скотникова Т.В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві: Навчальний посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Преса України, 2008. – 144 с.

Пономаренко Л.Г. Библия в современных печатных нерелигиозных СМИ (сравнительный анализ степени ее представления в изданиях «Зеркало недели», «День», «Україна молода»)

У статье идет речь о степени представления Библии в украинских нерелигиозных СМИ на уровне семантики и контекста. Отдельного внимания заслуживают коннотативные значения лексемы «Библия» в масс-медиа, в частности в политическом дискурсе.

Ключевые слова: печатные нерелигиозные СМИ, Библия, семантика, контекст, коннотативные значения

Ponomarenko L.G. The bible in modern printing нерелигийных mass-media (the comparative analysis of degree of its image in editions «Mirror of week», "Day", «Ukraine is young»)

This article discusses the extent to which the Ukrainian secular mass media mentions the Bible, both directly and indirectly at semantic and context level. Of particular note is the connotation of the word „Bible” in the mass media, especially in the realm of political discussion.

Key words: the Ukrainian secular mass media, Bible, semantic, context, the connotation

Пост упила до редакції 04.09.2008 р.